

**PROGRAM ROZWOJU
PIECZY ZASTĘPCZEJ
W POWIECIE KARTUSKIM
NA LATA 2018 - 2020**

Wprowadzenie

Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej stanowi, że obowiązek organizacji opieki zastępczej dla dziecka spoczywa na jednostkach samorządu terytorialnego. Niniejszy program zawiera diagnozę sytuacji pieczy zastępczej na terenie powiatu kartuskiego, określa kierunki działań w perspektywie 3-letniej oraz ustala cele i zadania w zakresie prowadzonej działalności na rzecz rozwoju pieczy zastępczej w powiecie kartuskim.

Program rozwoju pieczy zastępczej w powiecie kartuskim na lata 2018-2020 jest dokumentem o charakterze operacyjno-wdrożeniowym dla zapisów strategii rozwiązywania problemów społecznych w powiecie kartuskim na lata 2014-2020. Kierunkuje on prowadzone i planowane działania w ramach tego obszaru, jednocześnie uspójniając je z celami lokalnej polityki społecznej. Program obejmuje 3 cele główne oraz 16 celów szczegółowych. Skuteczność prowadzonej działalności powinna koncentrować się na rozwiązywaniu problemów przy jednoczesnym wykorzystywaniu istniejących zasobów i zidentyfikowanych mocnych stron.

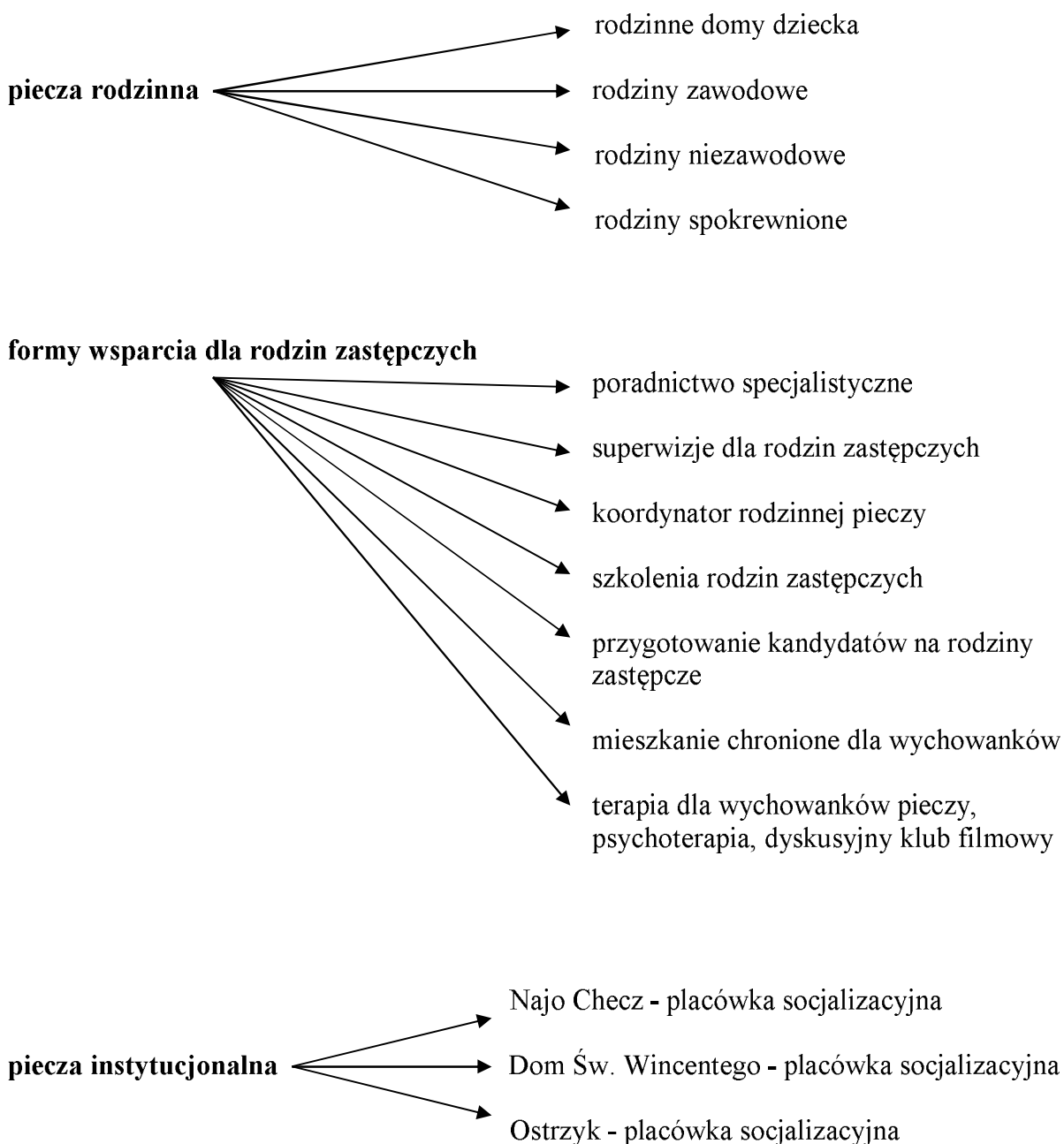
Zapisy programu są spójne z aktami prawnymi, takimi jak:

- 1) Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej,
- 2) Konwencja Praw Dziecka,
- 3) Powszechna Deklaracja Praw Człowieka,
- 4) Ustawa o samorządzie powiatowym,
- 5) Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej
- 6) Ustawa o przeciwdziałaniu przemocy,
- 7) Ustawa o pomocy społecznej.

Diagnoza systemu pieczy zastępczej w powiecie kartuskim

Opieka nad dzieckiem i rodziną zastępczą stanowi jeden z elementów powiatowej strategii rozwiązywania problemów społecznych. Celem strategicznym jest stworzenie systemu pomocy dziecku z uwzględnieniem potrzeby bycia w rodzinie lub zapewnienie opieki i wychowania poza rodziną naturalną z zachowaniem preferencyjnych form rodzinnych.

Opieka nad dzieckiem w powiecie kartuskim była realizowana w formie opieki rodzinnej i instytucjonalnej. Poniżej rodzaje pieczy i formy wsparcia dla rodzin.

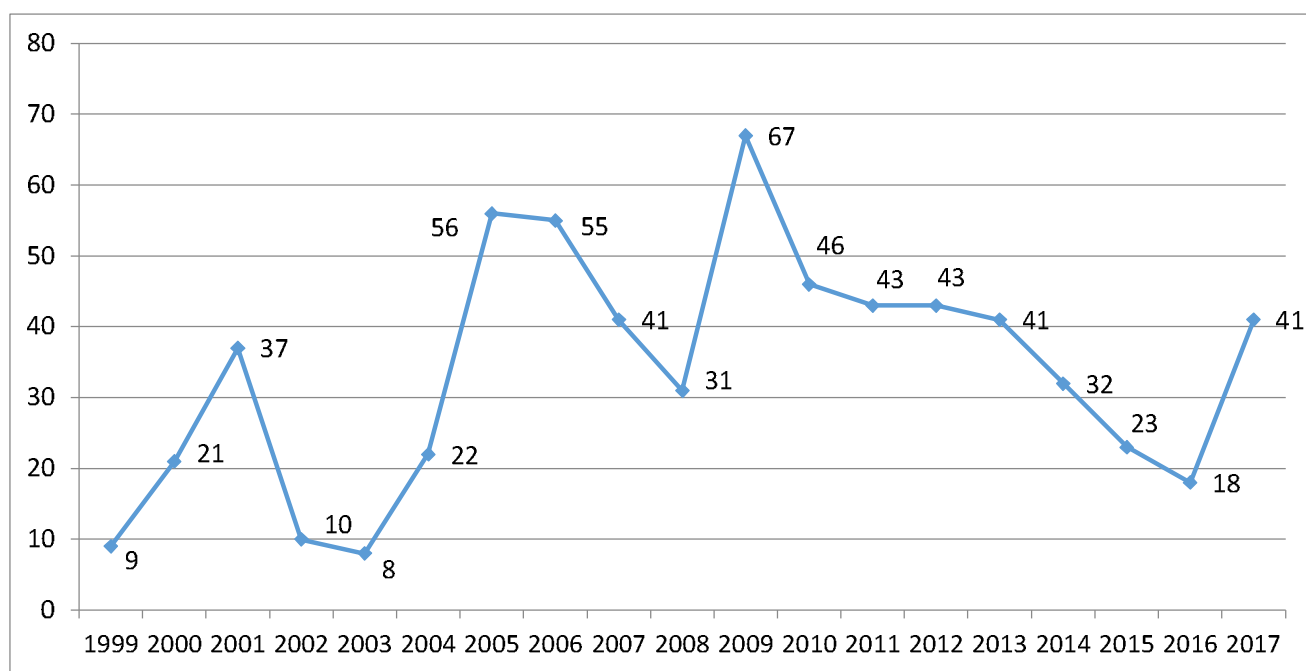
W roku 2016 dzięki intensywnej pracy asystentów rodziny oraz innym działaniom wdrożonym przez ośrodki pomocy społecznej tylko 18 dzieci z terenu pow. kartuskiego trafiło do pieczy zastępczej (11 w rodzinnej, 7 w instytucjonalnej). Jednakże po kilku latach systematycznego spadku umieszczeń w roku 2017 nastąpił zdecydowany wzrost liczby dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej. Nadal najczęstszą przyczyną umieszczeń dzieci poza rodziną są zaniedbania i bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych oraz alkohol i problemy wynikające z nadużywania go – zaniedbania opiekuńcze, przemoc czy nieprawidłowości w wypełnianiu obowiązków wychowawczych, co obrazuje tabela nr 1.

Tabela 1. Powód umieszczenia dzieci w pieczy zastępczej w roku 2017

Lp.	Powód umieszczenia	ilość dzieci
1	nadużywanie alkoholu	7
2	zaniedbania i bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych	25
3	sieroctwo	0
4	pobyty rodziców za granicą	0
5	długotrwała choroba rodziców	0
6	przemoc	6
7	pobyt rodzica w zakładzie karnym	0
8	pozostawienie w szpitalu	2
9	„okno życia”	0
10	niepełnoletność rodziców	1
Razem		41

Poniższy wykres obrazuje liczbę dzieci umieszczanych w pieczy zastępczej. Widoczny jest systematyczny spadek umieszczeń od roku 2009 do roku 2016. W roku 2017 nastąpił diametralny wzrost liczby umieszczonych dzieci.

Wykres 1. Liczba dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej w powiecie kartuskim w latach 1999-2017

Powyższe dane pokazują, że mimo wprowadzenia w roku 2016 programu „500+” wiele rodzin nadal zamieszkuje w trudnych warunkach, nie przeznaczając dodatkowych środków na podniesienie jakości życia. Program sprawił, że nie ma w Polsce rodzin z dziećmi żyjących w skrajnym ubóstwie, podstawowe potrzeby są zabezpieczane, jednakże nie podniosło to umiejętności opiekuńczo-wychowawczych i nie zmieniło sytuacji emocjonalnej w najbardziej dysfunkcyjnych rodzinach. Jednocześnie część rodziców zrezygnowała z pracy zawodowej, również tej dorywczej, co dodatkowo dezorganizuje życie rodziny. Równolegle zaniedbania wobec dzieci, przemoc i inne krzywdzące działania przybierają coraz okrutniejszy charakter.

Znaczący wpływ na rozpad rodziny, obok uzależnienia od alkoholu, mają nowe czynniki, takie jak uzależnienia behawioralne. W rodzinach zanika więź, tradycje, wspólne spędzanie czasu, na rzecz wirtualnej rzeczywistości kreowanej przez portale społecznościowe. Zanika granica pomiędzy tym co dobre i rozwojowe, a tym co niedopuszczalne. Stąd dzieci trafiające do pieczy zastępczej mają znacząco zaburzone więzi, zakłócone funkcjonalnie społeczne, brak im autorytetów moralnych, często doświadczyły nadużycia emocjonalnego lub seksualnego. Tym samym piecza zastępcza nie polega już na zabezpieczaniu podstawowych potrzeb, a na całościowej, wielospecjalistycznej opiece nad dzieckiem.

Oprócz nowych dzieci przyjętych do rodzin zastępczych i placówek opiekuńczo-wychowawczych w pieczy zastępczej w roku 2017 łącznie przebywało 217 dzieci, co obrazuje tabela 2.

Tabela 2. Liczba dzieci w pieczy zastępczej w 2017 roku

Lp.	Wyszczególnienie form pieczy	Liczba rodzin i placówek	Liczba dzieci korzystających
1.	Rodziny zawodowe	9	27
2.	Rodziny zawodowe o charakterze pogotowia	2	6
3.	Rodziny zawodowe specjalistyczne	1	1
4.	Rodziny niezawodowe	32	42
5.	Rodziny spokrewnione	26	37
6.	Rodzinne domy dziecka	5	35
7.	Placówki socjalizacyjne	3	69
Razem			217

Wykres 2. Ilość dzieci przebywających w pieczy zastępczej rodzinnej w roku 2017

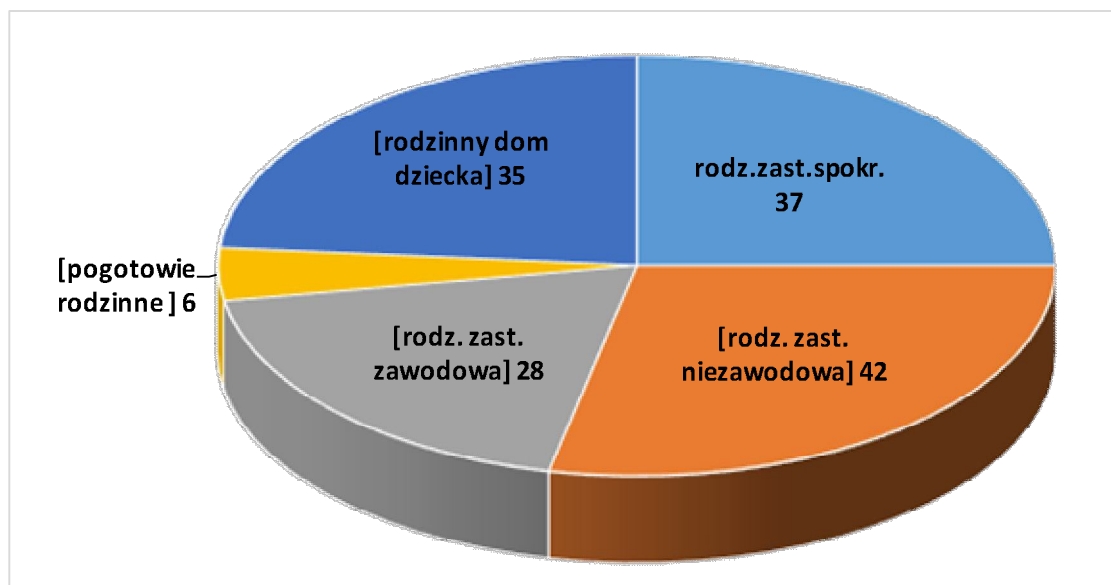

Tabela 3. Liczba rodzin zastępczych w powiecie kartuskim w latach 2011 – 2017

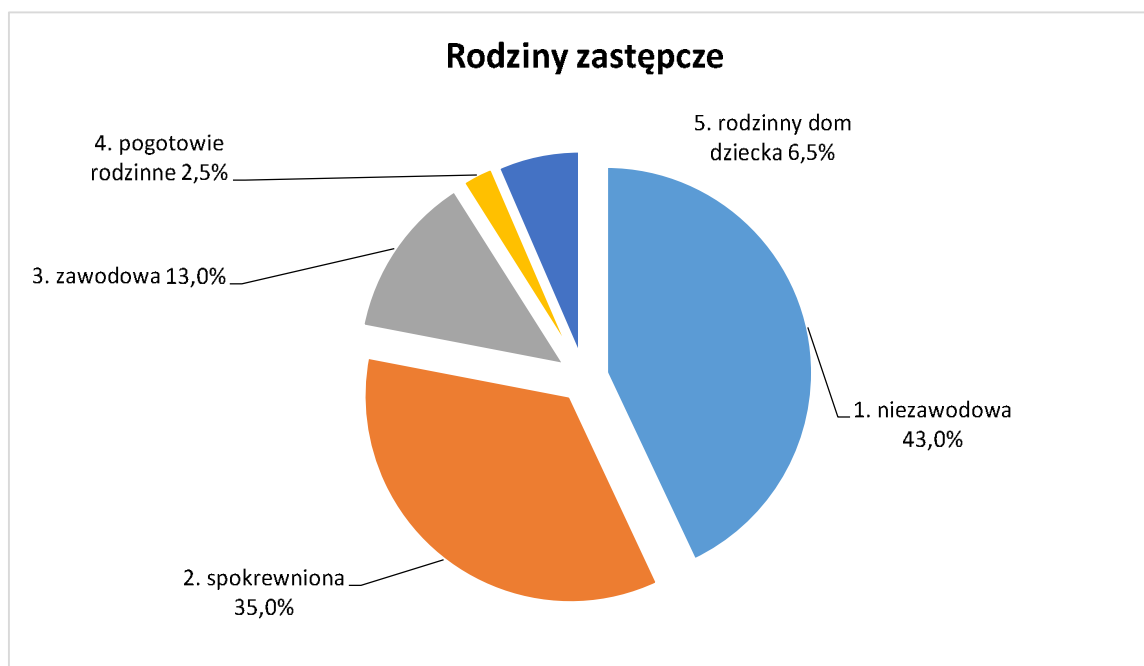
L.p.	Wyszczególnienie	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
1	Rodzina zastępcza spokrewniona	43	32	31	32	29	32	26
2	Rodzina zastępcza niezawodowa	21	30	38	37	38	39	32
3	Rodzina zastępcza zawodowa	4	3	7	9	9	11	10
4	Rodzina zastępcza pełniąca funkcję pogotowia rodzinnego	5	5	2	2	2	2	2
5	Rodzinny dom dziecka	1	2	2	3	3	3	5
OGÓŁEM		74	72	80	83	81	87	75

Jak wynika z tabeli największą grupę stanowią rodziny niezawodowe i spokrewnione. Zmiana ilościowa w liczbie rodzin spokrewnionych wynika po części ze zmiany definicji zawartej w przepisach – aktualnie rodzinę spokrewnioną stanowią jedynie dziadkowie oraz dorosłe rodzeństwo dziecka, dalsi krewni stanowią rodzinę niezawodową. Po latach funkcjonowania ustawy widzimy, że wprowadza to pewien porządek w funkcjonowaniu rodzin,

ale również trudność – dalsi krewni muszą przejść procedurę kwalifikacyjną, co wydłuża oczekiwanie na umieszczenie u osoby, z którą dziecko jest związane.

W powiecie nadal brakuje rodzin zastępczych specjalistycznych i rodzin gotowych do przyjęcia liczego rodzeństwa. Strukturę rodzinnej pieczy przedstawia Wykres 3.

Wykres 3. Procentowy udział poszczególnych form w pieczy rodzinnej w roku 2017

W roku 2017 najwięcej rodzin zastępczych, bo aż 47 opiekowało się tylko jednym dzieckiem, 9 rodzin sprawowało opiekę nad dwójką dzieci, a 19 rodzin obejmowało opieką trójkę i więcej dzieci.

Tabela 4. Struktura rodzin zastępczych wg ilości dzieci przebywających w pieczy w 2017 roku.

Lp.	Liczba dzieci	Rodzina zastępcza spokrewniona	Rodzina zastępcza niezawodowa	Rodzina zastępcza zawodowa	Rodzina zastępcza pełniąca funkcję pogotowia rodzinnego	Rodzinny dom dziecka	Razem
1.	* bez dziecka	0	0	0	0	0	0
2.	z 1 dzieckiem	19	26	2	0	0	47
3.	z 2 dziećmi	4	3	1	1	0	9
4.	z 3 dziećmi i więcej	3	3	7	1	5	19

* rodziny oczekujące na przyjęcie dziecka

Ważnym elementem opieki nad dzieckiem jest jego wiek. W roku 2017 – 72 dzieci przebywających w pieczy było w wieku od 14 do 17 lat. Równie liczną grupę stanowiły dzieci od 7 do 13 lat. Znaczącą grupą byli dorośli wychowankowie, którzy przygotowywali się do usamodzielnienia. Pozostałe 36 dzieci nie przekroczyło 6 roku życia. Powyższe dane obrazuje tabela nr 5.

Tabela 5. Struktura wieku dzieci w pieczy zastępczej w powiecie kartuskim – stan na 31.12.2017 r.

Lp.	Wiek dziecka	Rodzina zastępcza spokrewniona	Rodzina zastępcza niezawodowa	Rodzina zastępcza zawodowa	Rodzina zastępcza pełniąca funkcję pogotowia rodzinnego	Rodzinny dom dziecka	Placówki opiekuńczo-wychowawcze	Razem
1	Do 3 lat	4	2	3	3	1	0	13
2	4 - 6	4	4	5	1	7	2	23
3	7-13	15	7	13	2	15	20	72
4	14-17	9	15	5	0	6	37	72
5	18-24	5	14	2	0	6	10	37

Przy sprawowaniu pieczy istotny jest również wiek opiekunów. Strukturę wieku opiekunów zastępczych w powiecie kartuskim obrazuje tabela nr 6.

Tabela 6. Struktura wieku rodziców zastępczych

Lp.	wiek	rodzina zastępcza spokrewniona	rodzina zastępcza niezawodowa	rodzina zastępcza zawodowa	rodzina zastępcza zawodowa pełniąca funkcję pogotowia rodzinnego	rodzinny dom dziecka	Razem
1.	Do 21 lat	1	0	0	0	0	1
2.	22-30	2	1	0	0	0	3
3.	31-40	2	5	2	0	1	10
4.	41-50	3	11	7	2	4	27
5	51-60	10	12	1	0	0	23
6	61-70	7	3	0	0	0	10
7	Powyżej 71	1	0	0	0	0	1

Jak wynika z tabeli najwięcej rodziców zastępczych było w wieku 41 – 60 lat. Kolejną grupę stanowili opiekunowie, którzy nie przekroczyli 40 roku życia. Powyżej 70 roku życia aktualnie jest jeden opiekun, stanowiący rodzinę spokrewnioną. Obrazuje to, że opiekunowie zdają sobie sprawę z ograniczeń związanych z wiekiem i stanem zdrowia i wygaszają funkcje rodziny zastępczej zanim osiągną starszy wiek. Nie dotyczy to dziadków, którzy niejako „przymuszeni” sytuacją rodzinną sprawują funkcję do czasu usamodzielnienia się najmłodszego wychowanka, a często podejmują się opieki będąc już w zaawansowanym wieku.

Trudności i deficyty dzieci trafiających do pieczy

Jednym z problemów przy umieszczaniu dzieci w pieczy zastępczej jest brak głębokiej i trafnej informacji na temat ich dotychczasowej sytuacji osobistej i rodzinnej. Wiele rodzin dysfunkcyjnych nadal nie współpracuje z asystentem rodziny. Ponadto, diagnozy sytuacji rodziny sporządzane przez asystentów dotyczą w znaczącym stopniu sytuacji socjalnej, natomiast nie zawierają szczegółowych informacji o historii rodziny, genogramie, więziach i zaburzeniach emocjonalnych. Zapewne wynika to z nikłego przygotowania asystentów do pracy w takim obszarze oraz braku narzędzi, co w dalszej konsekwencji znacząco utrudnia to rozpoczęcie pracy terapeutycznej z dziećmi. Organizator pieczy zastępczej nie otrzymuje również diagnozy psychofizycznej dziecka. Diagnoza taka jest sporządzana dopiero po umieszczeniu dziecka w pieczy, na podstawie badania psychologicznego, wywiadu z opiekunami oraz rodzicami dziecka, jeśli są dostępni. Diagnoza taka jest jednakże obarczona błędem, ponieważ na wynik badania ma wpływ sytuacja odebrania dziecka ze środowiska rodzinnego, tym samym nie jest możliwe określenie jego wyjściowego stanu psychicznego oraz poziomu rozwoju.

Małe dzieci trafiające do rodzinnego środowiska zastępczego bardzo często prezentują deficyty ze spektrum FAS. U starszych dzieci dominują zaburzenia potraumatyczne, często pod postacią niepokoju, nadpobudliwość z deficytem uwagi (u nastolatków przejawiająca się poprzez zachowania opozycyjno-buntownicze), upośledzenie umysłowe w stopniu lekkim, oznaki demoralizacji, depresje młodzieńcze, zachowania ryzykowne, zachowania seksualne, specyficzne zaburzenia umiejętności szkolnych, autoagresja. Większość dzieci prezentuje znacząco zaburzone więzi. Do tego dochodzą deficyty zdrowotne wynikające zarówno z chorób somatycznych, jak i zaniedbań opiekuńczych we wczesnym okresie rozwoju (brak szczepień o czasie, brak adekwatnej opieki medycznej, częste infekcje wynikające np. z posuniętej próchnicy lub nieodpowiedniej higieny), wreszcie trwałe uszkodzenia będące skutkiem przemocy. Wiele zaburzeń występuje łącznie.

Dzieci w pieczy zastępczej wymagają szczegółowej diagnozy, zarówno psychologiczno-pedagogicznej, jak i medycznej, oraz całościowej opieki.

Częstotliwość występowania poszczególnych zaburzeń na dzień 30 listopada 2017 prezentuje tabela 7. Ze względu na przejawiane zaburzenia i deficyty, spora część wychowanków została objęta stałą specjalistyczną opieką, co przedstawia tabela 8.

Tabela 7. Częstotliwość występowania zaburzeń u wychowanków rodzinnej pieczy zastępczej

Lp.	Obszar zaburzeń	Liczba dzieci
1	FAS, FASD	24
2	ADHD	4
3	PTSD, inne zaburzenia potraumatyczne	35
4	Demoralizacja, zachowania ryzykowne	12
5	Zaburzenia depresyjne i nerwicowe	13
6	Erotyzacja zachowań	7
7	Specyficzna zaburzenia umiejętności szkolnych	20
8	Autoagresja	12
9	Upośledzenie umysłowe	31

Tabela 8. Ilość dzieci pozostających pod stałą opieką specjalistyczną

Lp.	Specjalista/obszar pomocy	Ilość dzieci
1	Psycholog/psychoterapeuta	27
2	Psychiatra	20
3	Hospitalizacja psychiatryczna	2
4	Neurolog	13
5	Endokrynolog	6
6	Rehabilitacja ruchowa	18
7	inne	36

W roku szkolnym 2017/2018 - 18 dzieci realizuje obowiązek szkolny w specjalnych ośrodkach szkolno-wychowawczych i ośrodkach rehabilitacyjno-edukacyjno-wychowawczych (tzw. OREW).

Jedno dziecko porusza się na wózku inwalidzkim, jedno ma niepełnosprawność sprzężoną i wymaga zaopatrzenia w przedmioty ortopedyczne, dwoje dzieci ma Zespół Downa.

Funkcjonowanie rodzin zastępczych na terenie powiatu kartuskiego

Podstawową trudnością jest już nazwa - rodzina zastępcza. Oznacza to, że opiekunowie sprawują w zastępstwie opiekę za rodziców biologicznych. Ale nie znaczy to, że rodzice biologiczni znikają z życia dziecka. Oni uczestniczą w procesie wychowawczym nie zawsze w pozytywny sposób, realnie lub jedynie pozostając w świadomości dziecka. Powoduje to, że rodzina zastępcza nie może realizować swojej własnej wizji wychowawczej, tylko musi ją weryfikować lub konsultować z rodzicami dziecka. Na tym tle często dochodzi do konfliktów, bo opiekunom trudno przyjąć, że rodzic pragnie dobra dziecka, skoro wcześniej je krzywdził,

a kompetencje społeczne rodzica z kolei są tak niskie, że jego działania i wskazówki są bezskuteczne.

Ofiarą tego konfliktu jest oczywiście dziecko, które pozostaje w pewnej oczywistej sprzeczności - z jednej strony kocha i uznaje rodzica, z drugiej strony często jest wobec niego krytyczne i chciałoby się identyfikować z opiekunami, obawia się jednak bycia nielojalnym i tym samym „zdradzania” ojca i matki. Czasami większą trudnością jest całkowity brak rodzica - dziecko oczekuje spotkania, zainteresowania z jego strony, a rodzic tego nie daje - nie odwiedza, albo umawia się na wizyty i nie przychodzi w ustalonych terminach. Cała złość i smutek odrzucenia spadają na rodzinę zastępczą - dziecko nie radzi sobie z trudnymi emocjami i często zwraca się przeciwko opiekunowi, reaguje agresją lub całkowitą apatią i depresją.

Wobec powyższych trudności, konieczne jest specjalistyczne przygotowanie kandydatów, zarówno w obszarze ich własnych kompetencji, jak i otwarcia się na korzystanie z różnorodnych form pomocy specjalistycznej na zewnątrz. Jednocześnie, konieczne jest wspieranie tej trudnej roli poprzez dawanie narzędzi, ale i pomocy organizacyjnej i finansowej. Coraz więcej rodzin zastępczych, zyskując coraz wyższe umiejętności oraz specjalizację pretenduje do statusu zawodowej rodziny zastępczej lub rodzinnego domu dziecka. Konieczność umieszczania wieloosobowych rodzeństw, w związku z limitami liczby dzieci w rodzinach zastępczych, wymusza przekształcenia w rodzinne domy dziecka.

Tabela 9. Przekształcenia rodzin zastępczych w latach 2014-2017

Rok Rodziny	2014	2015	2016	2017
Niezawodowe ➡ Zawodowe	0	0	2	1
Zawodowe ➡ RDD	0	0	0	2

Bardzo pomocnym narzędziem okazała się możliwość zatrudniania współmałżonka jako „osoby do pomocy przy wychowaniu i pracach gospodarskich”, bądź dodatkowej osoby z zewnątrz. Coraz więcej zawodowych rodzin zastępczych i rodzinnych domów dziecka korzysta z możliwości 30-dniowego „niesprawowania opieki nad przyjętymi dziećmi w związku z wypoczynkiem”, tzw. urlopu, połączonego z przeniesieniem dzieci do tzw. rodzin pomocowych. Wszystkie powyższe rozwiązanie generują znaczące koszty, jednakże bardzo pozytywnie wpływają na jakość sprawowanej opieki i przeciwdziałają wypaleniu.

Tabela 10. Struktura wypłaconych świadczeń na utrzymanie dziecka w rodzinnej pieczy w roku 2017

Lp.	Forma pomocy	Liczba osób korzystających	Kwota wypłaconych świadczeń
1	Świadczenie na pokrycie kosztów utrzymania dziecka w rodzinnej pieczy zastępczej w tym: dodatek z tytułu niepełnosprawności dziecka	86 rodzin 181 dzieci	1 776 978,96 zł
2	Świadczenie jednorazowe na pokrycie kosztów przyjmowanego dziecka	14 rodzin 39 dzieci	39 320,00 zł
3	Świadczenie jednorazowe lub okresowe z tytułu zdarzenia losowego	2 rodziny 3 dzieci	6 800,00 zł
4	Środki finansowe na utrzymanie lokalu mieszkalnego	12 rodzin	93 445,63 zł
5	Świadczenie na remont	5 rodzin	13 000,00 zł
6	Środki finansowe na pokrycie niezbędnych i nieprzewidzianych kosztów związanych z opieką i wychowaniem dziecka lub funkcjonowaniem rodzinnego domu dziecka	4 rodziny	6 000,00 zł
7	Świadczenie na utrzymanie dzieci w rodzinach pomocowych	29 dzieci	18 847,56 zł
8	Pomoc na usamodzielnienie*	9	42 398,00 zł
9	Pomoc na zagospodarowanie*	7	12 000,00 zł
10	Pomoc na kontynuację nauki*	52	193 340,44 zł
11	Wynagrodzenie dla zawodowych rodzin zastępczych i prowadzących rodzinne domy dziecka	17	625 746,18 zł
12	Wynagrodzenie osoby do pomocy przy sprawowaniu opieki i pracach gospodarskich	12	262 674,26 zł
13	Wynagrodzenie rodzin pomocowych	13	4 574,22 zł
14	Szkolenia rodzin zastępczych	122	15 230,00 zł
15	Dofinansowanie do wypoczynku dziecka poza miejscem zamieszkania	10	5 040,00 zł
16	Dofinansowanie do wynajmu pokoju	0	0,00 zł
Razem			3 115 395,25 zł
17.	Dodatek wychowawczy(500+) finansowany ze środków budżetu państwa wraz z kosztem obsługi	68 rodzin 157 dzieci	788 666,44 zł
RAZEM			3 904 061,69 zł

*Wsparcie to obejmuje wychowanków pieczy rodzinnej i instytucjonalnej

Pomoc specjalistyczna

Konieczne jest wspieranie osób sprawujących pieczę zastępczą pomocą specjalistyczną, w miarę możliwości dając dostęp do specjalistów jak najbliżej miejsca zamieszkania. PCPR w Kartuzach realizuje tą ideę poprzez:

- udostępnienie psychoterapii indywidualnej dla dzieci i młodzieży w siedzibie Centrum;

- współpracę z gabinetem psychiatriy dziecięcego (umawianie szybkich terminów, dofinansowanie wizyt, wizyty w Gdańsku - Matarni lub Kościerzynie w zależności od miejsca zamieszkania, możliwość kontaktu telefonicznego);
- ustawiczne podnoszenie kompetencji koordynatorów w różnych obszarach, dzięki czemu udzielają porad w miejscu zamieszkania rodziny zastępczej;
- organizację superwizji grupowej i indywidualnej w siedzibie PCPR w godzinach dogodnych dla opiekunów;
- powstanie i kontynuację programu przygotowującego do usamodzielnienia w ramach Klubu Młodzieżowego działającego przy PCPR;
- organizacja licznych szkoleń ze specjalistami w siedzibie PCPR;
- bezpłatną pomoc prawną;
- organizacja atrakcyjnych festynów rodzinnych na terenie powiatu;
- współpracę z Poradnią Psychologiczno-Pedagogiczną w Kartuzach w zakresie diagnozy.

Jednakże, nadal oferta pomocy specjalistycznej jest zbyt wąska w stosunku do potrzeb. W ramach własnych środków i możliwości, PCPR w Kartuzach zamierza rozszerzyć pomoc psychologiczną od stycznia 2018 roku poprzez zatrudnienie psychologa nie „na godziny” ale w wymiarze pół etatu, co powinno zabezpieczyć potrzeby w zakresie diagnozy i terapii. Kontynuowane będą superwizje dla rodzin zastępczych, koordynatorów, szkolenia specjalistyczne oraz działalność Klubu Młodzieżowego.

Przygotowanie kandydatów do roli rodziny zastępczej

Poszukując rodzin zastępczych należy koncentrować się na ludziach o wielkich sercach, gotowych przyjąć pod swój dach pozbawione opieki dziecko, ale ze świadomością wszelkich problemów i konsekwencji z tego wynikających. Ludzi gotowych i otwartych na poszukiwanie pomocy i ciągle podnoszenie swoich kompetencji, czyli specjalistów.

Na dziś i w najbliższej przyszłości piecza zastępcza polega na wyrównywaniu deficytów wychowanków, również tych psychicznych i emocjonalnych, dbaniu o edukację i wszechstronny rozwój, budzeniu aspiracji życiowych dzieci i pokazywaniu im życia odmiennego od tego, jakie znają z domu rodzinnego.

Podczas szkoleń kandydatów należy położyć jeszcze większy nacisk na emocjonalną stronę wychowania i opieki, organizowanie różnorodnych szkoleń, wykładów, warsztatów i superwizji. Rodziny, które utrzymują stały kontakt z organizatorem pieczy konsultują się, doksztalcają się, lepiej radzą sobie ze sprawowaniem opieki.

Pracownicy zespołu ds. rodzinnej pieczy zastępczej

Istotną rolę we wspieraniu opiekunów zastępczych pełni koordynator, który wspiera rodziny w ich naturalnym środowisku. Konieczne jest stałe podnoszenie kompetencji i umiejętności wszystkich osób pracujących z rodziną, w szczególności koordynatorów rodzinnej pieczy zastępczej, poprzez organizowanie wysokospecjalistycznych szkoleń, umożliwianie uczestnictwa w szkoleniach, konferencjach i superwizjach oraz studiach podyplomowych.

Aktualnie PCPR w Kartuzach zatrudnia 5 koordynatorów, łącznie w ramach 4,25 etatu (w tym jedna osoba na umowę-zlecenia). Ze względu na poziom trudności oraz obciążenie emocjonalne wykonywaną pracą, niezbędne jest, aby przestrzegać ustawowych limitów ilości rodzin w stosunku do wymiaru etatu.

Tabela 11. Wykształcenie pracowników Zespołu ds. Rodzinnej Pieczy Zastępczej

Lp.	Stanowisko	Wykształcenie główne	Wykształcenie dodatkowe
1	Kierownik zespołu	psycholog	psychotraumatolog
2	koordynator	pedagog	psychotraumatolog
3	koordynator	pedagog	psychotraumatolog
4	koordynator	pedagog	psychoterapeuta
5	koordynator	pedagog	trener
6	koordynator	psycholog	psycholog kliniczny

Instytucjonalna piecza zastępcza

Na terenie powiatu kartuskiego funkcjonują 3 placówki opiekuńczo-wychowawcze typu socjalizacyjnego. Wszystkie placówki prowadzone są przez Zgromadzenie Sióstr Miłosierdzia św. Wincentego A'Paulo. W roku 2017 na utrzymanie dzieci w placówkach wydano łącznie 2 441 040,60 zł, co obrazuje tabela nr 12.

Tabela 12. Liczba dzieci korzystających i wielkość przyznanej dotacji dla placówek opiekuńczo-wychowawczych w roku 2017

Lp.	Forma pomocy	Liczba miejsc	Liczba dzieci	Łączna kwota dotacji
1	Placówka socjalizacyjna „Dom św. Wincentego”	30	35	1 959 953,40 zł
2	Placówka socjalizacyjna „Najo Checz”	30	36	
3	Placówka socjalizacyjna „Ostrzyk”	14	19	452 091,10 zł
4	Placówka Opiekuńczo Wychowawcza dla Dziewcząt Pniewite powiat chełmiński	-	1	26 622,35 zł
5	Dom dla Dzieci w Rzepnicy Bytów	-	1	2 373,75 zł
RAZEM:		74	92	2 441 040,60 zł

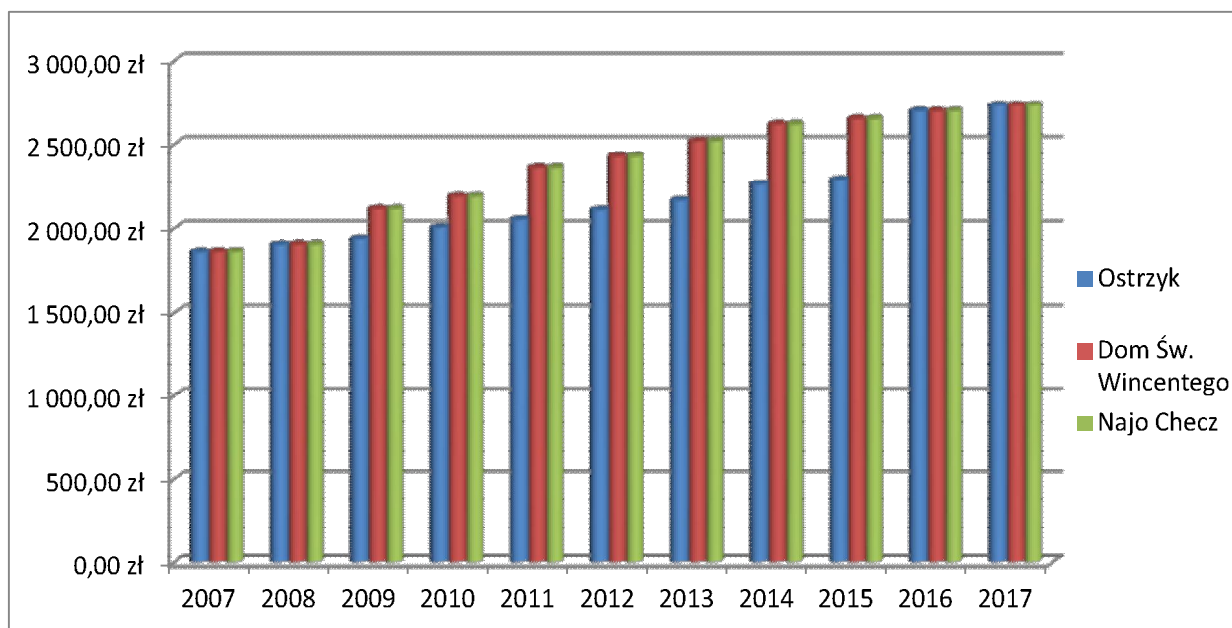
W roku 2017 przez placówki przewinęło się łącznie 92 wychowanków. Stan na 31 grudnia 2017 r. wynosił 69 dzieci.

Na koniec roku 2017 w placówce socjalizacyjnej „Ostrzyk” były 2 wolne miejsca. Brakuje placówki opiekuńczo-wychowawczej typu specjalistyczno-terapeutycznego dla dzieci i młodzieży, które doświadczyły traumatycznych przeżyć i które wymagają specjalistycznych oddziaływań wychowawczych oraz adekwatnego do potrzeb wsparcia terapeutycznego. U dzieci tych po umieszczeniu w pieczy odkrywano zaburzenia szczególnie w sferze funkcjonowania emocjonalnego i psychicznego. Dzieci prezentują nasilone zachowania destrukcyjne i agresywne po przeżytej przemocy lub traumie co rzutuje na ich zachowanie i relacje społeczne. W procesie wychowawczym, wychowawcy placówek nie zawsze radzą sobie z trudnym funkcjonowaniem wychowanków. Podejmowane działania często mają charakter doraźny, krótkoterminowy, a co za tym idzie nie stanowią ukierunkowanego wsparcia. Kluczową sprawą byłaby możliwość szybkiej diagnozy i w efekcie jej zaleceń umożliwienie dziecku wsparcia terapeutycznego. Taka możliwość dają podmioty niepubliczne usytuowane w Trójmieście. Jest to jednak kosztowne i czasochłonne, na co placówka niejednokrotnie nie może sobie pozwolić. Konieczne jest zatem podjęcie działań mających na celu zapewnienie dostępu do specjalistycznego i terapeutycznego wsparcia dzieci w najbliższym otoczeniu. Ponadto umożliwienie kadrze placówek udziału w szkoleniach specjalistycznych.

Wydatki na utrzymanie dziecka w placówkach

Miesięczny koszt utrzymania wychowanków w placówkach socjalizacyjnych prowadzonych przez Zgromadzenie Sióstr Miłosierdzia Św. Wincentego A'Paulo w roku 2017 wyniósł 2 736,00 zł. Wydatki te systematycznie wzrastają, jednakże koszt utrzymania wychowanka w placówkach opiekuńczo-wychowawczych prowadzonych przez Zgromadzenie Sióstr Miłosierdzia św. Wincentego a Paulo jest jednym z najniższych w województwie i w kraju. Koszt utrzymania wychowanka obrazuje wykres nr 4.

Wykres 4. Koszt utrzymania dziecka w placówkach w latach 2007-2017

Usamodzielnienia

Zgodnie z obowiązującymi przepisami dla każdego dziecka wychodzącego z systemu pomocy został opracowany indywidualny program usamodzielnienia oraz system wsparcia, co obrazuje poniższa tabela. Na pomoc usamodzielnianym wychowankom w roku 2017 wydano ponad 251 329,26 zł. Prognozuje się, że w latach następnych ta kwota wzrośnie.

Tabela 13. Pomoc usamodzielnianym wychowankom w roku 2017

Lp.	Rodzaj pomocy	Liczba osób	Kwota
1.	kontynuacja nauki	52	193 340,44 zł
2.	pomoc na usamodzielnienie	9	42 398,00 zł
3.	pomoc rzeczowa na zagospodarowanie	7	12 000,00 zł
4.	mieszkanie chronione	3	3 590,82 zł
5.	pomoc psychologiczna	4	-
6.	pomoc prawna	7	-
7.	pomoc w uzyskaniu zatrudnienia	6	-
Razem:		88	251 329,26 zł

W poprzednich latach obserwowano nasilenie trudności psychologicznych i emocjonalnych u dzieci zbliżających się do 18 roku życia. Nasilały się zachowania buntownicze, podkreślanie własnej autonomii w nieakceptowany społecznie sposób, demoralizacja i autodestrukcja, przy jednoczesnej niechęci do korzystania z pomocy specjalistycznej.

Przeanalizowano problem i wysnuto następujące wnioski:

- młodzież przebywająca w pieczy zastępczej ma dużą potrzebę niezależności przy jednocześnie wysokim poziomie lęku przed dorosłością, ale też odrzuceniem;

- w okresie nastoletnim powracają traumy wczesnodziecięce objawiające się totalnym odrzuceniem opiekunów zastępczych i potrzebą „życia na własny rachunek”;
- opiekunowie zastępczy oraz wychowawcy w placówkach często nie mają wystarczających kompetencji emocjonalnych, aby radzić sobie z trudnymi zachowaniami, nie rozumieją wpływu zaburzeń więzi na rozwój zachowań destrukcyjnych w adolescencji; mają również duży lęk przed odpowiedzialnością za zachowanie przyjętych dzieci oraz oceną środowiska,
- młodzież opuszczająca środowisko zastępcze po uzyskaniu pełnoletności ma niewielkie możliwości podjęcia samodzielnego życia ze względu na niskie kompetencje na rynku pracy, tym samym niskie wynagrodzenie połączone z niemożności pozyskania niezależnego mieszkania, co łączy się z uczuciem rozczarowania, frustracji i bezradności;
- część młodzieży planuje po 18 r.ż. powrót do rodziny pochodzenia, której sytuacja najczęściej nie zmieniła się od chwili odebrania dzieci, środowisko jest niemotywuujące, a wręcz destrukcyjne, niemniej młodzież wierzy w dobroć swoich rodziców, ponadto czuje się odpowiedzialna za ich życie. Skutkuje to często powrotem do rodziny niejednokrotnie przerwaniem nauki, brakiem zatrudnienia ze względu np. na brak dojazdu.

Celem zapobiegania powyższym trudnościom, zespół ds. rodzinnej pieczy zastępczej przyjął strategię pracy na więzi. Powstał Klub Młodzieżowy, którego działalność opiera się całkowitej i bezwarunkowej akceptacji uczestników, nie ma możliwości bycia relegowanym np. za złe zachowanie, nieobecności itp. Dla 15 uczestników-wychowanków pieczy rodzinnej i instytucjonalnej Klub prowadzi 3 trenerów, co pozwala na prawie indywidualny kontakt z każdym uczestnikiem. W czasie spotkań rytuałem jest wspólnie przyrządzany poczęstunek, rozmowy „o życiu”, wspólne gry i zabawy, treningi interpersonalne, warsztaty podnoszące kompetencje społeczne, ale też atrakcyjne spędzanie czasu poprzez wyjazdy do kina, na basen, do muzeów. Zapraszani są specjaliści z różnych dziedzin, np. pracownik socjalny, edukator seksualny, profilaktyk uzależnień behawioralnych, prawnik. Ideą Klubu jest wytworzenie pozytywnej więzi pomiędzy uczestnikami a prowadzącymi, zbudowanie wzajemnego zaufania oraz wytworzenie atmosfery zrozumienia i akceptacji. Ma to służyć dobrej współpracy osób usamodzielniających się z pracownikami Centrum i zabezpieczyć potrzebę bycia w kontakcie z dorosłą, dojrzałą osobą w sytuacji naturalnego w okresie dojrzewania konfliktu z opiekunami zastępczymi. Tworzeniu dobrej więzi służą również organizowane co roku festyny rodzinne.

Integracja środowiska pieczy zastępczej

Dotychczas, jako uhonorowanie rodzin zastępczych, organizowano spotkania świąteczne dla opiekunów zastępczych i prowadzących rodzinne domy dziecka. W roku 2017 podjęto decyzję o zmianie formuły. Zorganizowano spektakl teatralny połączony z poczęstunkiem, paczkami oraz animacjami dla dzieci z pieczy rodzinnej i instytucjonalnej. Działalność taka ma wzmocnić

w dzieciach poczucie zaufania do instytucji, zmienić skojarzenie z pracownikami Centrum, jako osobami, które odebrały je z domów rodzinnych, a uwydatnić wizerunek instytucji opiekuńczej, budzącej pozytywne odczucia.

Ta poboczna działalność organizatora pieczy zastępczej ma głębokie zakorzenienie w psychologicznych teoriach więzi i spodziewane są długofalowe skutki w postaci dobrej współpracy rodzin zastępczych i rodzinnych domów dziecka, a w przyszłości usamodzielniających się wychowanków.

Zagrożenia i struktura umieszczeń w pieczy zastępczej

Dane z Sądu Rejonowego w Kartuzach potwierdzają, że wiele rodzin z terenu powiatu kartuskiego boryka się z kryzysem i problemami opiekuńczo-wychowawczymi. Liczba rodzin źle funkcjonujących i objętych nadzorem kuratora oraz rosnąca liczba małoletnich, których rodzice zostali ograniczeni we władzy rodzicielskiej powoduje stałe zagrożenie i potrzebę rozwoju pieczy zastępczej. Z danych wynika, że 168 rodzin objętych jest nadzorem kuratora, wobec 64 osób poniżej 18 roku życia toczą się postępowania z powodu demoralizacji. W latach 2015-2017 wydano 20 postanowień o umieszczeniach w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych. Zwiększenie liczby kandydatów do pełnienia funkcji rodziny zastępczej jest uzasadnione tym bardziej, że pobyt dzieci w pieczy zastępczej jest długi. Najwięcej dzieci ma za sobą długoletni okres pobytu w pieczy, co obrazuje tabela nr 14.

Tabela 14.

Pobyt dzieci w pieczy zastępczej w powiecie kartuskim wg stanu na 31.12.2017 r.

Lp.	Okres pobytu w pieczy zastępczej	Rodzina zastępcza spokrewniona	Rodzina zastępcza niezawodowa	Rodzina zastępcza zawodowa	Rodzina zastępcza pełniąca funkcję pogotowia rodzinnego	Rodzinny dom dziecka	Placówki opiekuńczo-wychowawcze	
							Najo Checz i Dom Św. Wincentego	Ostrzyk
1.	do 3 m-cy	0	1	0	2	2	1	1
2.	powyżej 3 do 6 m-cy	2	1	0	3	0	4	7
3.	powyżej 6 do 12 m-cy	1	0	7	1	12	1	5
4.	powyżej 1 roku do 2 lat	6	4	3	0	4	17	0
5.	powyżej 2 lata do 3 lat	1	3	0	0	0	6	0
6.	powyżej 3 lat	27	33	18	0	17	32	0
RAZEM		37	42	28	6	35	61	13

Postępowanie adopcyjne

Prowadzenie procedur przysposobienia stanowi wyłączną kompetencję ośrodka adopcyjnego. Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Kartuzach współpracuje z Pomorskim Ośrodkiem Adopcyjnym w Gdańsku.

Do adopcji w latach 2016 i 2017 zgłoszono łącznie 11 wychowanków, co obrazuje tabela 15.

Tabela 15. Liczba dzieci z terenu powiatu kartuskiego zgłaszanych do adopcji.

Lp.	Wiek dziecka	2016	2017
1.	0 – 6 m-cy	2	2
2.	7 – 12 m-cy	0	0
3.	13 m-cy – 2 lata	1	3
4.	3 – 5 lat	0	2
5.	6 – 8 lat	0	0
6.	powyżej 8 r. ż.	1	0
RAZEM		4	7

Kwalifikacja kandydatów do pełnienia funkcji rodziny zastępczej i promocja rodzicielstwa zastępczego

W roku 2017 kwalifikacje do pełnienia funkcji rodziny zastępczej uzyskało 6 rodzin. Mimo to nadal potrzebna jest popularyzacja idei rodzinnej opieki zastępczej, przedstawienie rzeczywistych potrzeb, jak również wskazanie kierunków zmian.

Od kilku lat rośnie zapotrzebowanie na opiekę zastępczą dla liczego rodzeństwa. Istnieje pozytywne podłoże do dalszej pracy na rzecz rozwoju tej formy opieki w środowisku. Powstał lokalny program szkolenia kandydatów na rodziny zastępcze, który będzie aktualizowany w roku 2018. Prowadzone są kampanie informacyjne podczas festynów rodzinnych, konferencji i szkoleń dla kadry oraz w mediach.

Przewidywane problemy w realizacji zadań

Najistotniejszymi problemami ograniczającymi realizację zadań dotyczących systemu pieczy zastępczej występującymi w powiecie są:

- problemy kadrowe,
- problemy finansowe,
- brak kandydatów do pełnienia funkcji rodzinnych domów dziecka i rodzin zawodowych,
- ograniczony dostęp do specjalistów,
- ograniczony dostęp do mieszkalnictwa socjalnego.

Tabela 16. Analiza SWOT systemu pieczy zastępczej w powiecie kartuskim

Mocne strony	Słabe strony
1. Utrzymująca się korzystna proporcja pomiędzy rodzinnymi a instytucjonalnymi formami pieczy zastępczej. 2. Osiągnięcie obowiązkowych standardów opieki zgodnie z ustawą o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. 3. Lepsza współpraca podmiotów działających w obszarze pomocy dziecku i rodzinie. 4. Systematyczny rozwój ofert pomocy dziecku i rodzinie. 5. Opracowanie i realizacja powiatowego programu szkolenia kandydatów na rodziny zastępcze. 6. Opracowanie i realizacja programu usamodzielnienia „Z nadzieją w przyszłość.” 7. Posiadanie sali, kadry i środków finansowych na prowadzenie Klubu Młodzieżowego.	1. Niedostateczny system badań i analiz sytuacji usamodzielnionych wychowanków pieczy zastępczej. 2. Brak adekwatnych mechanizmów oceny skuteczności podejmowanych działań. 3. Mała liczba kandydatów na rodziny zastępcze. 4. Brak chętnych do prowadzenia rodzinnych domów dziecka. 5. Brak specjalistycznych rodzin zastępczych dla dzieci ze specyficznymi potrzebami. 6. Brak placówki opiekuńczo-wychowawczej typu specjalistyczno-terapeutycznego 7. Duża odległość i długi okres oczekiwania do specjalistów np. psychiatry dziecięcego w placówkach publicznych 8. Duży koszt form wsparcia specjalistycznego i terapeutycznego w placówkach niepublicznych.
Szanse	Zagrożenia
1. Możliwości prawne – ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. 2. Współpraca i wymiana doświadczeń pomiędzy osobami i instytucjami działającymi w systemie pieczy zastępczej.	1. Rozproszone dane dotyczące źle funkcjonujących rodzin biologicznych. 2. Brak motywacji rodzin biologicznych do zmiany swojej sytuacji i odzyskania opieki nad dziećmi przebywającymi w pieczy. 3. Rosnąca liczba dzieci i młodzieży ze specyficznymi potrzebami, dla których może brakować adekwatnych form opieki. 4. Małe zainteresowanie mieszkańców powiatu funkcją rodzica zastępczego. 5. Brak wystarczających środków z budżetu powiatu na realizację zadań w zakresie pieczy zastępczej.

Cele i zadania Powiatowego Programu Rozwoju Pieczy Zastępczej na lata 2018 - 2020

Cel I. Rozwój i wsparcie rodzinnych form pieczy zastępczej

Cele szczegółowe:

1. Promowanie działań na rzecz pozyskiwania kandydatów na rodziców zastępczych oraz budowanie pozytywnego wizerunku rodzinnej pieczy zastępczej.
2. Podnoszenie kompetencji opiekuńczo-wychowawczych opiekunów zastępczych.
3. Zapewnienie i udzielanie specjalistycznej pomocy opiekunom zastępczym.
4. Tworzenie warunków do zmiany sprawowanej opieki poprzez ustalenie limitu rodzin zastępczych.
5. Wsparcie osób sprawujących różne formy rodzinnej pieczy zastępczej (wolontariat, grupy wsparcia i samopomocowe, grupy korekcyjno- edukacyjne, superwizje).
6. Rozwój współpracy jednostek pomocy społecznej i rynku pracy na rzecz pieczy zastępczej.

Cel II. Doskonalenie istniejącego systemu instytucjonalnej pieczy zastępczej

Cele szczegółowe:

1. Zmniejszenie liczby wychowanków w placówkach socjalizacyjnych.
2. Podejmowanie działań na rzecz zmiany środowiska zastępczego.
3. Realizacja programów pracy z rodziną naturalną dziecka.
4. Zapewnienie wychowankom placówek dostępu do pomocy specjalistyczno-terapeutycznej.

Cel III. Wsparcie wychowanków pieczy zastępczej w procesie usamodzielnienia

Cele szczegółowe:

1. Realizacja programu usamodzielniających się wychowanków – program „Z nadzieją w przyszłość”.
2. Zwiększenie kompetencji społecznych i zawodowych usamodzielnianych wychowanków.
3. Przygotowanie i realizacja programów profilaktycznych dla wychowanków przebywających w pieczy zastępczej.
4. Rozwój form pomocy mieszkalnej dla wychowanków opuszczających pieczę zastępczą.
5. Tworzenie warunków dla grup wsparcia pełnoletnich wychowanków pieczy zastępczej.
6. Udzielenie pomocy finansowej i rzeczowej na usamodzielnienie.

Zakładane rezultaty realizacji programu

1. Niwelowanie mitów i stereotypów na temat pieczy zastępczej.
2. Wzrost liczby rodzin zastępczych.
3. Zmniejszenie liczby rozwiązywanych rodzin zastępczych.
4. Zmniejszenie liczby dzieci umieszczanych w pieczy zastępczej instytucjonalnej.

Zagrożenia dla realizacji działań w programie

1. Niewystarczająca ilość środków na rozwój pieczy.
2. Niewystarczająca liczba kandydatów do pełnienia funkcji rodzin zastępczych.
3. Małe zaangażowanie rodziców biologicznych w celu powrotu dziecka do rodziny.
4. Trudności we współpracy z innymi instytucjami.

Planowany limit rodzin zastępczych

Doświadczenie lat poprzednich oraz nowe rozwiązania w zakresie pomocy społecznej wymuszają konieczność promowania, porządkowania i szacowania. W związku z tym ważnym zadaniem programu jest ustalenie corocznego limitu rodzin zastępczych zawodowych oraz

rodzinnych domów dziecka działających na terenie powiatu kartuskiego, sporządzonego na podstawie analizy potrzeb, zagrożeń w środowisku oraz możliwości finansowych powiatu.

Tabela 17. Limit zawodowych rodzin zastępczych na lata 2018 - 2021

Lp.	Rok	Planowany limit rodzin zastępczych zawodowych, w tym rodzinne domy dziecka
1	2018	18
2	2019	21
3	2020	24

Źródła finansowania

Źródłem finansowania Powiatowego Programu Rozwoju Pieczy Zastępczej są środki pochodzące z:

1. budżetu powiatu kartuskiego,
2. budżetu państwa,
3. budżetu samorządów gminnych,
4. odpłatności rodziców biologicznych,
5. środków UE EFS w ramach projektów.

Adresaci projektu

Beneficjentami programu są:

1. Dzieci przebywające w pieczy zastępczej.
2. Rodziny zastępcze.
3. Osoby prowadzące rodzinne domy dziecka.
4. Rodziny pomocowe.
5. Osoby usamodzielniane.
6. Personel placówek opiekuńczo-wychowawczych.
7. Koordynatorzy, pracownicy organizatora pieczy zastępczej.

Realizatorzy programu

Realizatorem Powiatowego Programu Rozwoju Pieczy Zastępczej jest Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Kartuzach. Kluczowymi partnerami w realizacji działań stanowiących operacjonalizację programu są w szczególności: rodziny zastępcze, rodzinne domy dziecka, placówki opiekuńczo-wychowawcze, sądy, gminne ośrodki pomocy społecznej, instytucje rynku pracy, instytucje oświaty i kultury, przedsiębiorstwa, podmioty ekonomii społecznej, organizacje pozarządowe.

Monitoring i ewaluacja

1. Monitoring będzie podlegał na zbieraniu danych dotyczących zrealizowanych zadań przez Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Kartuzach. Przedmiotem ewaluacji będzie skuteczność podejmowanych działań, głównie przez analizę założonych wskaźników. Celem ewaluacji będą następujące stwierdzenia:
 - 1) Czy program stwarza możliwość postępu w zakresie rozwoju rodzin zastępczych?
 - 2) Czy rodzinna piecza zastępcza ma pierwszeństwo przed pieczą instytucjonalną?
 - 3) Czy zagwarantowano wystarczające środki finansowe na realizację programu?
 - 4) Czy utworzony system wsparcia rodzin zastępczych jest satysfakcjonujący?
 - 5) Które metody pracy z rodziną dają oczekiwane rezultaty, a które należy zmienić?
2. Podstawy ewaluacji stanowić będą:
 - 1) rozmowy z opiekunami zastępczymi,
 - 2) wypowiedzi ustne beneficjentów,
 - 3) oświadczenia wydawane przez beneficjentów,
 - 4) spotkania z dziećmi i rodzicami,
 - 5) indywidualne programy usamodzielnia,
 - 6) okresowe oceny sytuacji dziecka oraz funkcjonowania rodziny zastępczej.

Dyrektor Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie raz w roku przedkłada Radzie Powiatu Kartuskiego sprawozdanie merytoryczne i finansowe z przebiegu programu wraz ze sprawozdaniem z działalności jednostki.

Opracował:

Zespół ds. rodzinnej pieczy zastępczej
Dział Świadczeń i Pomocy Instytucjonalnej
Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie w Kartuzach